

Araştırma Makalesi:

ATATÜRK'ÜN HALKÇILIK İLKESİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA: HALKÇILIK MI POPÜLİZM Mİ?

Onur Alp YILMAZ¹

Özet

Literatürde üzerinde uzlaşma sağlanamamış bir kavram olan popülizmin bu niteliği, halka çağrı yapan bütün siyasi düşüncelerin popülizm olarak çerçevesi gibi bir sonuca yol açar. Bu da “halkın yegane temsilcisi” ve “halkın kendisi” olma iddiasıyla yola çıkarak, kapsayıcılığı kadar dışlayıcılığı da olan popülizmle, halk lehine bir dönüşüm arzulayan ve halkın çıkarlarını siyasetlerinin merkezine koyan halkçıların arasındaki farkları ortadan kaldırır. Bir de buna Türkçenin konforunda iki kelimenin ayrı ayrı isimlendirilebilmesine karşın, İngilizcede iki kelimenin de aynı şekilde isimlendirilmesinin yarattığı çeviri problemleri eklenince iki kavram arasındaki ayrım ortadan tamamen kalkar. Türkiye’de bu kargaşadan payını alanlar, II. Meşrutiyet’in ardından ortaya çıkan ve Cumhuriyet’le birlikte bu düşüncelerini taçlandıran halkçılar oldular. Popülistlerle aralarında kurumsal, kavramsal, araçsal ve amaca dönük olarak birçok fark bulunmasına rağmen Osmanlı-Türk halkçıları, bu ayrımlar gözden kaçırılarak popülist olarak isimlendirildi. Dolayısıyla bu çalışma, literatürdeki bu kargaşayı gözler önüne sererken, aynı zamanda popülizm ve halkçılık arasında Atatürk’ün düşünce dünyası ve halkçılık pratiklerini ortaya koyarak literatüre katkı sunmaya amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Halkçılık, Kemalizm, Narodnizm, Solidarizm

---

¹Öğretim Görevlisi Dr., Işık Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri, onuralp.yilmaz91@gmail.com , ORCID No: 0000-0001-6158-7165

Makale gönderim tarihi: 2 Mart 2022

Makale kabul tarihi: 5 Mayıs 2022

A DEBATE ON ATATÜRK'S POPULISM PRINCIPLE: POPULISM OR PEOPLEISM?

Abstract

This feature of populism that is a concept on which no consensus has been reached in the literature, causes to the conclusion that all political ideas calling for the public are framed as populism. This eliminates the differences between populism, which is inclusive as well as exclusionary, claiming to be "the only representative of the people" and "to be the people themselves", and *peopleists (halkçılar)*, who desire a transformation in favor of the people and put the interests of the people at the center of their politics. In addition, although two words can be coded separately in the comfort of Turkish, the difference between the two concepts disappears when the translation problems created by naming the two words in the same way in English are added. Those who took their share of this turmoil in Turkey were the *peopleists (halkçılar)* who appeared after the Second Constitutional Monarchy and developed their ideas with the Republic. Even though there were many institutional, conceptual, instrumental and purpose-oriented differences between them and the populists, the Ottoman-Turkish *peopleists (halkçılar)* were named as populists by overlooking these distinctions. Therefore, while this study reveals this confusion in the literature, it also aims to contribute to the literature by revealing Atatürk's world of thought and populism practices between populism and peopleism (*halçılık*).

Keywords: Populism, Peopleism (*Halkçılık*), Kemalizm, Narodnism, Solidarism

Giriş

Rus Narodnizmi, 19. yüzyıl Rusya'sında sosyalist hareketin, köylüler arasında örgütlenme faaliyetlerine girişerek kitlelerin edilebileceğine dönüştürülebileceğine ve bu kitlesel destekle birlikte de Çarlık Rejiminin despotik yapısının bertaraf edilebileceğine inanan parçasıdır. Ekseriyetle bir tarım toplumu niteliği taşıyan Rusya'da bunun sonucu olarak nüfusun ekseriyeti de köylüydü. Dolayısıyla nüfusun çoğuna hitap eden bu akım, Rusçasıyla *narodnichestvo*, İngilizcesiyle *populism* ve Türkçesiyle

de Rus halkçılığı ya da Rus Narodnizmi olarak isimlendirildi (Britannica, 2014). Narodnik Hareket 1860'larda ortaya çıkmasına rağmen, özellikle köylüleri serflikten kurtarmasına karşın toprağın yeniden dağıtımında toprak sahiplerini pozitif olarak kayırması dolayısıyla beklenen kadar ilerici bir seviyeye işaret edemeyen 1861 tarihli toprak reformunun ardından, 1870'li yıllarla beraber daha büyük bir ivme kazandı (Walicki, 2020: 287-288).

Lenin'in ifadesiyle Narodnizm, komüne dayanan köylülüğü kapitalizme yeğleyen, hatta yeğlemekle kalmayıp Rus ekonomik sistemini ve köylülüğünü idealize eden bir akımdır (Lenin, 1972: 513). Kapitalizmin gelişmesinin aşamalarından biri olarak görülen serflikin kaldırılmasının Batı'da olduğunun aksine, daha demokratik bir ideale hizmet etmediğini idrak eden Narodnikler, bunun ardından önceliklerini mutlak suretle kapitalizmin daha çok gelişmesini engellemek olarak belirlemişlerdi (Walicki, 2020: 343-344). Bunu köy komünüyle ikame etmeye çalışan Narodnikler, Lenin tarafından iktisadi sahada romantik, küçük burjuva ve geçmişe duydukları özlem dolayısıyla da gerici olarak kodlanmışlardır (Lenin, 1972: 217). Narodniklerin köy komününün kapitalizmi bertaraf edeceği ve sosyalizme temel teşkil edeceği fikrine Marx'ın toprak tasarruf düzenine dayalı her rejimin kapitalizmin pençesine düşeceği fikriyle karşı çıkan Lenin, Rusya'nın köylerindeki ortak mülkiyet rejimine karşı kapitalizmin geliştiğini ifade etti (Avcıoğlu, 1969: 21). Bu tartışmada görüldüğü gibi, aslında Rus Narodniklerini idealize ettikleri "arı" halk değil, kapitalizm öncesi (*pre-kapitalist*) bir toprak rejimi ve üretim biçimi niteliği taşıyan köy komünüydü. Bunu yapmak için de aydınlar tarafından mobilize edilen köylü topluluklarına dayanmayı tercih ettiler.

Özellikle Rus Narodnizmi'nin İngilizceden çevirisinin de "Rus halkçılığı" ya da "Rus popülizmi" şeklinde yapılması, halkçılık ve güncel tartışmalara konu olan popülizmin güncel Türkçe yazında sıklıkla karıştırılması ve aralarında bir süreklilik bağı kurulmasına neden olmaktadır (Toprak, 2013). Aslında henüz literatürde, popülizmin ne olduğuna dair bir uzlaşma da yoktur. Bu kavramın kendisi, Mudde ve Kaltwasser'in ifadeleriyle, "özünde tartışmalı"dır. Yine onların ifadeleriyle bu kavram, Latin Amerika'da solcu, Avrupa'da aşırı sağcı ve ABD'deyse her kanadı da temsil eden liderler ile hareketleri tanımlamak için kullanılır. Öyle ki bu terim, her politikacının rakibini suçlamak için kullandığı bir "savaş terimi"ne dönüşmüştür (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 11-

12). Popülizmle ilgili uzlaşmazlıklar, onun hangi üst kavrama ait olduğu noktasında da cereyan eder. Başka bir ifadeyle, onun bir ideoloji mi yoksa bir politik strateji mi olduğuyla ilgili de bir tartışma vardır. Mouffe (2009: 23) ilkini reddedip ikincisini kabul ederlerken, Mudde (2004: 543) gibi yazarlar ise popülizmin toplumu “yozlaşmış elitler” (*the corrupt elites*) ile “ari halk” (*pure people*) biçiminde ikili antagonist kampa bölen zayıf merkezli (*thin-centered*) bir ideoloji olduğunu söyler.

Ancak bu iki temel görüşün ya da popülist yazının üzerinde uzlaştıkları olgu, popülizmin toplumda yarattığı iki karşıt gruba dayanan yarılmadır. “Ari halk” ile “yozlaşmış elitler” arasında yaratılan bu yarıma; siyasal, sosyo-ekonomik ve milliyete dayalı olabilir (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 21). Mutlak bir biçimde “yozlaşmış” ve halkın aleyhine fiillerde bulunan homojen bir elitler grubunu karşısına alarak halkın saflığı ve temizliğini vurgulamasından kaynaklı olarak da popülizmin temelinin ahlaki bir noktaya dayandığı da bir diğer uzlaşma sahasıdır (Müller, 2020: 36; Mudde ve Kaltwasser, 2019: 23; Rodriguez-Garavito ve Gomez, 2018: 20). Başka bir ifadeyle popülizm literatüründeki bir diğer uzlaşma da ikisi de muğlak tanımlar olan “halk” ve “elitler” arasında yaratılan antagonizmde her şeye “halk” adına itiraz ettiğini söyleyen popülistlerin meşruiyetlerini bu şekilde ahlakçı bir açıdan sağladıklarıdır. Dolayısıyla bu makalenin amacı, popülizm ile halkçılık arasındaki farklılıklar ve benzerliklere vurgu yaparak bu iki kavram arasında bir ayrıma gitmektir. Bu doğrultuda önce bu iki kavram mukayeseli bir perspektifle ele alındıktan sonra, Atatürk’ün² halkçılığının kaynakları ve bu iki kavramdan hangisine yakın olduğu dönemin söylemi ve eylemleri üzerinden tartışılacaktır³.

---

² Mustafa Kemal Paşa her ne kadar bu soyadını 1934 Soyadı Kanunu’ndan sonra alsada bu çalışmada O’nun ilkeleri üzerinden bir tartışma yürütüldüğü için “Atatürk’ün Halkçılık ilkesi” ifadesi kullanılmıştır. Bunun nedeni, O’nun ilkelerinin literatüre “Atatürk ilkeleri” olarak geçmesidir.

³ İncelememiz halkçılığın kavramsal analizi ve gelişme yönünü içerecek ve dipnotlar aracılığıyla Türkiye’de konuya hasredilmiş bir kitap örneğinde (Zafer Toprak, Türkiye’de Popülizm (1908-1923) diyalog kurulacaktır. Makalenin yayım sürecinde Zafer Toprak, 20 Mayıs 2022 tarihli IX. Tarih yazımı Çalıştayı’nda “Tarihçilik Eğitimi Evrensel ve Beceri Odaklı Düşünmek” başlıklı açılış konferansında (10:00-10:45), “Türkiye’de Popülizm (1908-1923)” kitabının başlığında daha evrensel bir kavram olduğu düşüncesinden hareketle halkçılık yerine popülizm tabirini tercih ettiğini ve bu tercihin hatalı olduğunu ifade etmiştir ki bu makalenin çıkış noktası esasında popülizm kavramına yönelik geliştirdiğim itirazdı. Toprak’ın video konferansı

1. Kavramların Birbirleriyle Bağlantılarına Tarihsel Bir Bakış: Halkçılık, Popülizm, Milliyetçilik ve Modernite

İlk olarak, yukarıda anlatılan Narodnikler örneğinde görüldüğü gibi halkçılık iddiasındaki akımların ortaklaşan özelliklerinin halk lehine bir dönüşüm yaratmak olduğu ifade edilebilir. Her ne kadar Narodnikler pre-modern bir arayış içinde olsalar da özellikle Türkiye’de II. Meşrutiyet’le başlayan dönemle birlikte bir yurttaşlık tanımı ortaya çıkarma ve dolayısıyla modern devletin alametifarikası olan kişiler-üstü kurumsallığa dayanan bir yapı kurma amacı vardır (Strayer, 2020: 7). Buna karşın popülistler ise varolan kurumsal altyapıyı “halkın gerçek temsilcisi”, hatta “halkın bizzatıhi kendisi” olma gibi iddialarla ortadan kaldırma ve iktidarı şahsileştirme arayışı içindedirler (Zakaria, 2016).

Buradaki temel ayırım, erken modern dönem ulus anlayışıyla modern dönem arasındaki ulus tanımı arasında düğümlenmektedir. Erken dönemde, devlet ve kilise birliğinin dağılıp sürecinde ulus, hükümdar ve soylular toplamından fazlasını ifade etmiyordu. E. H. Carr’ın ifadesiyle bu dönemde ulus, “hükümdarın kişiliğinde” zuhur etmekteydi (Carr, 2015: s. 13). Nitekim Carr’a göre, iç siyasi boyutu ulusun hükümdarın kişiliğinde tezahürü olan erken modern dönemin uluslararası siyaset boyutu ise uluslararası antlaşmalar ya da savaş kararı gibi ulusun tümünü ilgilendiren kararların hükümdarın iradesine bağlı olmasıydı (2015: s. 13-19). Ona göre bu ilk dönem milliyetçilik çağı, 1803-1815 Napolyon Savaşlarına kadar devam etti. Napolyon Savaşlarıyla beraber başlayan dönemin milliyetçilik anlayışının enternasyonal boyutu, ulus-devletlerin ortaya çıkıp uluslararası siyasetin kişiler arası ahidlere dayanmayıp, ulus-devletler arası bir nitelik kazanmasıyla, iç siyasi boyutu da yerli sermayenin güçlenmesi ile ulus-devletin ortaya çıkmasıdır.

Burada ideolojilerin temel bir karakteristik özelliğinden bahsetmek gerekmektedir: Onlar, modernitenin kurgu hikayesinin bir kurgudan ibaret olduğunu unutturacak manipülatif araçlar vasıtasıyla onu toplumsallaştıracak ve siyasallaştıracak bir işleve sahiplerdir. Bu işlev, hem moderniteye hem de onun sonucu olan ideolojilerin kendisine meşruiyet sağlamasına olanak verir. Milliyetçilik, modernite anlatısında önemli bir aşamayı temsil eden

---

için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=m2DAQUw83do>; “Türkiye’de Popülizm (1908-1923)” kitabına dair açıklamaları ise videonun 22:56-24:30 dakikaları arasında yer almaktadır.

ve aslında başlı başına bir inşa süreci olan ulus-devlete ideolojik sembol ve araçlarıyla meşruiyet sağladı. Dolayısıyla Batı’da milliyetçiliğin yükselişi ve ulus-devletlerinin doğuşu arasındaki ilişki bir tesadüf değil, bir simbiyotik ilişkiyi temsil eder. Alternatif bir ifadeyle, bu simbiyotik ilişki, modernite sürecinin doğal bir süreçmiş gibi gösterilmesinin meşruiyet aracıdır (Karakaş, 2006: 57).

Milliyetçilik, farklı zamanlarda meşruiyet kaygısıyla farklı araçlar da kullandı. Balibar (1991: 62) bu araçları; yurttaşlık, yurtseverlik, halkçılık, etnisizm, etnosantrizm, zenofobi, şovenizm, emperyalizm ve jingoizm şeklinde sıralar. Dolayısıyla bu noktada halkçılık ve güncel popülizm tartışmaları arasında bir temel fark göze çarpar. Her ne kadar ikisi de eklemlenmeci bir nitelikte olsa da halçılık, Kemalizm ve Narodnizm gibi farklı kaynaklardan beslenen diğer ideolojilerin kendilerine meşruiyet sağlamasının bir aracıken, popülizm ise ortaya çıktığı ülke ve kültürel iklime bağlı olarak diğer ideolojilerden ve o ideolojilerin sembollerinden kendisine meşruiyet sağlar. Başka bir beyanla, ilkinde halçılık, diğer ideolojilerin aracıken, ikincisinde ise diğer ideolojiler popülizmin ve popülist liderlerin bir aracıdır.

Örneğin 1970’lerde Friedman’ın liderliğindeki Şikago Okulu’nun neoliberal projesi için adeta bir laboratuvar olarak kullandığı Şili’de, neoliberalizmin olumsuz etkileri dolayısıyla 1990’ların sonundan itibaren Hugo Chavez, Evo Morales ve Rafael Correa gibi liderler aracılığıyla bir popülist dalga başladı. Bu dalga, beklenebileceği gibi anti-emperyalizm temelinde şekillendi ve sosyalist bir içerik taşıdı. Sistemik olarak dışlanan “saf, temiz, ezilmiş ve ari halk”ın taleplerinin siyasallaştırıldığı ve eşitsizliğin sebebi olarak iktidardaki “yozlaşmış elitler”in teşhir edildiği bu örnekte popülizm, yerel dinamiklerden kaynaklı olarak sosyalist siyasete eklemlendi (Torre, 2010). Bunun yanında Avrupa’da da farklı popülizm suretlerini görmek mümkündür. 1990’lı yıllarla beraber başlayan küreselleşmenin vadettiği pozitif dönüşümü gerçekleştirmemesi, Avrupa Birliği’nin (AB) uluslarüstü (*supranational*) bağlayıcılığı ve göç gibi olgulara tepki olarak ortaya çıkan popülist dalga farklı ülkelerde farklı suretlerle belirdi. Örneğin Fransa’da AB şüpheciliği (*Eurocepticism*) ve yoksulluğu göçmenlere ciro eden şovenist bir tutum gibi özelliklerle Fransa’daki Marie Le Pen liderliğindeki Ulusal Cephe (*Rassemblement National*) örneğinde somutlaşan sağ popülizmin yanında (Cas Mudde, 2007), iktisadi krizlerin ardından ortaya çıkan

Syriza gibi sol popülist örnekler de vardır. Bunların ortak özellikleri, farklı kapsayıcılık ve dışlayıcılıklara dayanarak ve yine farklı vaatler, politikaların yanında farklı ideolojilerle ortaya çıkmalarına rağmen, “elit teşhiri”ne dayanıp sınırları belirsiz olan “halk”larına refah talep etmektir (Stavrakis & Katsambekis, 2014).

Ayrıca milliyetçilik hususunun halkçılıkla olan bağlantısını ortaya koyarak bunu popülizmden ayırtmak için tarihsel olarak da bir ayrıma gitmek mümkündür. Carr’ın ifadesiyle milliyetçilik, 19. yüzyıldan itibaren “demokratik ve halka dönük” bir niteliğe büründü. Oy kullanma hakkı her ne kadar başlarda mülkiyet ya da cinsiyet endekli bir biçimde tanınsa da, milliyetçiliğin simbiyoz içinde olduğu ulus-devlet günden güne genel oya doğru ilerleyerek demokratikleşti. Bunun sonucundaysa 19. yüzyıldan itibaren bireycilik, demokratikleşme ve iktisadi liberalleşme birbirlerinin doğal sonucu olarak algılandı. Başka bir ifadeyle, burjuva demokratik devleti doğdu. Bu da önce bireyler ve sonra da uluslararası bir çıkar birlikteliğine ve dolayısıyla bir uluslararası dayanışma fikrine olan inancı arttırdı. Uluslararası arenada barışın böyle sağlanabileceği fikri güçlendi (Carr, 2015: 20-23).⁴

Türkiye’de ise bu tarz bir anlayışın özellikle Cumhuriyet sonrasında tezahür ettiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar Türkiye’de Türkçülük politikası Balkan Savaşlarından sonra İttihatçı kadroların temel politikası hâline gelse de bu yıllarda bu düşünce Pan-Türkizm’le iç içe geçmiş bir nitelik gösterdi.

---

⁴ Tarih lineer olarak akmadığı için bu inanç geç modernleşen Türkiye’ye, yukarıda da görüldüğü gibi Atatürk’le beraber geldi. Ama elbette bunun temelleri II. Meşrutiyet’le birlikte ortaya çıkmaya başladı. Dolayısıyla tıpkı Alman modernleşmesinde olduğu gibi sömürgecilik ve İngiltere ile Fransa’nın finansal hegemonyası dolayısıyla ancak bir “Millî İktisat Modeli” ile bu etkinin kırılıp, halkın refaha kavuşturabileceğine inanıldı. Dolayısıyla Fransız Devrimi’nin özellikle 19. yüzyıldan sonra Osmanlı’ya yansımaları da popülist argümanlar arasına yerleştiren Toprak’ın bu düşüncesine göre (Toprak, 2013: 62-76) ve (Toprak, 2013: 304-308), tarih boyunca kitleler lehine iktisadi, siyasal ve sosyal dönüşüm yapan her lider popülist kategorisine girer. Ancak, Türkiye’deki “Millî İktisat”tan Devletçiliğe uzanan sürecin amacı, toplumu refaha kavuşturmakken, popülistlerin amacı kişisel güç ve refahlarını korumak için toplumu iki parçaya bölerek manipüle etmektir. Özellikle toplumdaki mağdur grupları bu stratejilerinin merkezine koyan popülistlerin aksine, aşağıda da görüleceği gibi Kemalist halkçılık, iyi ya da kötü tüm toplumu aynı kaderi yaşayacaklarına ikna etme çabası içindedir ve halkçılık tanımı meslekler ve “toplumsal ahenk” kavramı üzerinden tüm toplumu kapsar.

Dolayısıyla bu yıllarda Türk milliyetçiliğinin içeriği saldırgan bir nitelik taşıdı (Landau, 1981: 72). Ancak Cumhuriyet’le beraber bu milliyetçilik anlayışı tıpkı 19. yüzyıl Avrupa’sında olduğu gibi barışçı bir nitelik kazandı. Nutuk’ta ifade ettiği üzere Atatürk, İslam birliğini de Turan birliğini de irrasyonel bulduğunu ifade ederken, Türkiye’nin izlediği siyaseti de ülke sınırlarının güvenliği ve içindeki vatandaşlarının mutluluğuyla sınırlayan “ulusal siyasa” olarak açıklar (Atatürk, 2007: 861): “Değişik ulusları ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu değişik ulus topluluklarını eşit haklar ve koşullar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasal görüştür. Ama, aldaticıdır. Dahası, hiçbir sınır tanımayarak dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet halinde birleştirmek, ulaşılamayacak bir amaçtır. Bu, yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylar ile ortaya koyduğu bir gerçektir. İslamcılık ve Turancılık siyasasının başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanmamaktadır. Soy ayrımı gözetmeksizin, bütün insanlığı kapsayan tek bir dünya devleti kurma hırslarının sonuçları da tarihte yazılıdır (...)Bizim açık ve uygulanabilirlik gördüğümüz siyasal yöntem, “ulusal siyasadır” (...)”

Atatürk, milliyetçiliğinin barışçı yanını şu sözlerle ifade ederken, anlayışının dostane ve agresiflikten uzak olduğunu vurguladı: bize milliyetçi derler. Fakat biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin gereklerini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz, herhalde bencil ve gururlu bir milliyetçilik değildir (Atatürk, 1997: 98). Ayrıca Atatürk, milliyetçiliğin dünyaya barış getireceğiyle ilgili iyimser anlayışı 20. yüzyıla şu sözleriyle taşımıştır: “Sömürgecilik ve yayılmacılık yeryüzünden yok olacak ve yerlerine, uluslar arasında hiçbir renk, din soy farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği çağı egemen olacaktır.” (Kışlalı, 2001: 45) Türkiye’de bu barışçı milliyetçilik anlayışının geç bir biçimde, ancak Atatürk’le beraber ortaya çıkmasının nedeni, Türkiye’nin geç modernleşmiş ve dolayısıyla geç uluslaşmış bir ülke olmasından kaynaklıdır. Çünkü, Kışlalı’nın da ifade ettiği gibi Türkiye gibi geç modernleşen ülkelerde modernleşmeciler bazı aşamaları es geçerek bir açığı kapatma sürecine girişirler (Kışlalı, 2001: 58).

Ek olarak, Atatürk’ün ulus yaratmakla ilgili fikrinin J.J. Rousseau’dan etkilendiğini belirtmek mümkündür. Bu vurgunun önemi, bu anlayışın Atatürk’ün halkçılık anlayışını da etkilemiş olmasından kaynaklıdır. Rousseau, çok nadiren de görülse

devrimlerin, negatif etkisi olan gelenekler ve kör inançları yıkıp, ulusu ölümden kurtaracağını söyler. Ona göre, bu yüzden ulusa hakların vakti gelmeden iade edilmemesi gerekir. Bu vaktin gelmesi için de ilk aşama halkı “uluslaştırmak”tır. Aksi takdirde yıkımın kaçınılmaz olacağını vurgulayan Roussau, devrim gibi olayların yalnızca nadiren ortaya çıkmadığını, aynı zamanda bir ulusun başına da iki kez gelmediğini belirtir. “Barbar” ulusların medeniyet ve özgürlüğe doğru hak kazanımı yoluyla ulaşabileceğini ifade eden Roussau, ancak özgürleştikten sonra uygarlık kaybedilirse bir daha geri dönüşün olmayacağını söyler ve uyarır: “Ey özgür uluslar! Şu özdeyişi aklınızdan çıkarmayın: Özgürlük elde edilebilir ama, kaybedildi mi, bir daha ele geçirilemez artık (Rousseau, 2020: 41-42).”

Rousseau, antropofomist bir yaklaşımla, ulusların da tıpkı insanlar gibi bir olgunluk çağları olduğunu ve bu dönem gelmeden evvel onlara haklarının teslim edilmesi durumunda tüm çabaların mahvolabileceğini ifade eder (Rousseau, 2020: 42). Ona göre, her ne kadar halkın bozulması imkansızsa da halk çoğu zaman kandırılabilir ya da manipüle edilebilir. Bu durumda da halk, büyük hatalar yapmaya eğilimlidir (Rousseau, 2020: 26).

1. Atatürk'ün Halkçılık Anlayışının Kaynakları

İşte Roussau'nun bu düşünceleri Atatürk'ün halkçılık anlayışını doğrudan etkiledi. Atatürk'ün vardığı sonuç, reformların “yukarıdan aşağıya” yapılması gerekliliği olmuştur. Heper'in Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nden aktardığı üzere, Atatürk şöyle demiştir: “Halk eğitilmemiş olduğundan her türden istenmeyen amaç uğruna kolayca kandırılabilirdi.” (Heper, 2015: 94)⁵

---

⁵ Atatürk'ün bu sözünden hareketle onun Rousseaucu bir etkiyle ortaya koyduğu halkçılığının ve devrim metodu olarak seçtiği “yukarıdan aşağıya” yöntemin de popülizmle bir farkını daha ortaya koymayı zorunlu kılar. Bu da, popülistlerin ikiye böldükleri halk arasında bir karşıtlık yaratmalarındır. Daha açık bir ifadeyle popülizmde karşıtlık halk ve halk arasındadır. Dolayısıyla karşıt iki grup arasında bir asimetri yoktur. Ancak Cumhuriyet'in halkçılık anlayışında bir karşıtlık varsa bu edilgen halk (yönetilen) ve etken rical (yönetenler) arasındadır. Bu yüzden Cumhuriyet döneminde bir ikilik varsa bu ikilik bir asimetriye dayanmaktadır ve geç aydınlanan ülkenin erken aydınlananları tarafından edilgen kitlenin toplum hâline getirilme çabasında somutlaşmaktadır.

Heper, Atatürk'ün bu anlayışını, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesiyle bağdaşır bağdaşmadığını tartışır. Heper'e göre, bu sözle Atatürk, egemenliğin kime ait olduğunu değil, kime ait olmadığını söyler.⁶ Yani Atatürk, artık egemenliğin tek bir kişiye, zümreye ait olamayacağını bu sözle belirtir. Çünkü Atatürk'e göre, egemenliğin bir kişi veya zümreye ait olduğu durumlarda, egemenlik şahsi çıkarlar uğruna kullanılabilirdi. Heper'e göre, buradan hareketle, egemenliği halka vermenin en doğru karar olacağına inanan Atatürk, bunun ancak kolektif şuuru istenen düzeye ulaşıncaya mümkün olacağına inanmaktaydı (Heper, 2015: 95).⁷ Ona göre, bu süre zarfında egemenlik halka bırakılmamalıdır. Çünkü, Rousseau'nun da dediği gibi, bu yapılan her şeyin

---

⁶ Toprak (2013: 183-184), Balkan Savaşı sonrasında “Halka Doğru gitme” anlayışının “Türk popülizmi”nin temellerini oluşturduğunu ifade eder. Toprak, onlara göre devletin kuvvetinin halk olduğunu söyleyerek bu bağlantıyı kurar. Ancak bu çalışmada detaylı biçimde tartışıldığı gibi popülizmin halk içindeki çatışmaya dayandırılması, yoksa bile “anti-elit” bir söylemle bu çatışmanın yaratılması gerekir. Ancak yukarıda da görüldüğü gibi, II. Meşrutiyet ve sonrasında Kemalist kadroların halkçılık anlayışı, aslında peyderpey de olsa gücün kaynağının değişmesi ve beşerileşmesidir. Nitekim Toprak da 2020'de yaptığı yeni bir çalışmada, bu kez “popülizm” ve “halkçılık” kavramlarını birbirinin yerine kullanmamış, yalnızca “halkçılık” kavramını tercih etmiştir. O, bu çalışmada Meşrutiyet yıllarındaki “halk” sözcüğünün eşanlamlısının “toplum” olduğunu söylerken, “halkçılık”ın ise bireyler arasında eşitliği öngördüğü ve bireylerarası hiyerarşiyi reddettiği için Batı'daki “demokrasi” kavramına denk düşüğünü belirtir (Toprak, 2020: 130-133).

⁷ Bu anlayış, Toprak'ın da belirttiği farklı bir demokrasi anlayışıydı. Demokrasinin yaşayabilmesi için hiç değilse asgari düzeyde okuryazarlık ve kırsal kesimin geleneksel bağlarından sıyrılarak nispeten de olsa dışa açılması gerekiyordu (Toprak, 2013: 385). Dolayısıyla bu durum, Toprak'ın Kemalist halkçılığı popülist gören iddialarının tam karşısında konumlanmaktadır. Çünkü Gökalp'in varisi olan Kemalist halkçılık, eğer Toprak'ın iddia ettiği gibi popülist olsaydı, ilk anda oy kullanma hakkını tanıyarak ve “toplumu dışarıya açmak” gibi bir iddiası da olmazdı. Halkın mevcut durumunu idealize eder ve bu yolla onları “yozlaşmış” karşıtlarına karşı mobilize ederdi. Kemalist halkçılıkta kitle mobilizasyonunun aksine kitle pasifizasyonu vardır. Yine Toprak (2013: 92), Halk ve ulusun birbirine bağımlı kavramlar olduğunu düşünen ve bu yüzden halkı aydınlatma güdüsüyle hareket eden Osmanlı-Türk aydınlarını “popülist” olarak adlandırır. Ancak eğer Osmanlı-Türk aydınlarının “halkçılık”ları, Toprak'ın iddia ettiği gibi “popülizmin” izdüşümü olsaydı onların “halkı aydınlatma” ya da “medeniyet götürme projeleri” olmazdı. Aksine onlar, halkın mevcut durumunu “saf”, “arı”, “en iyisi” ve “ideal” olarak gördüklerini ifade ederlerdi.

mahvolması anlamına gelebilirdi.⁸ Ayrıca Reyhan ve çizgisindeki yazarlar, 21. yüzyıldan örnekler vererek liberalizmi halkçılığa yeğleyen bir demokrasi anlayışının emperyalist güçlerin emperyalist projelerinin meşrulaştırma aracı hâline geldiğini de iddia ederler (Reyhan, 2021: 112). Bu yorum, Friedrich List'in 19. yüzyılda iktisadi sahadaki liberalizmin dünyanın egemen güçlerine hizmet etmekten başka bir işlev görmediğini ve liberalizmi “yegane bilimsel” olarak göstermenin de bunun meşruiyet dayanağı olduğuyula ilgili düşüncesinin siyasete ve 21. yüzyıla adapte edilmiş hâlidir denebilir. Ayrıca Reyhan, Atatürk'ün demokrasi ve Cumhuriyet anlayışını Philip Pettit üzerinden meşrulaştırır. Buna göre Atatürk, tıpkı Pettit'in Cumhuriyetçilere biçtiği rol gibi, yurttaşlık haklarının tüm halka tanınması, özgürlük fikrini kabullenmek ve yurttaşlara kabul ettirmek, kişilerin başkalarının tahakkümü altına girmesini engelleyecek kabiliyete ulaşmalarını sağlamak ve yurttaşların devleti denetleyebilecek yasal hakları bulunmasının önünü açmak için çaba sarfetmişti (Reyhan, 2021: 147). Dolayısıyla tüm bu çabalarından kaynaklı olarak Atatürk, kurucu irade olarak yaptıkları ve varmak istediği menzil açısından demokrat kabul edilebilir.

Bu durumda, milliyetçilik varken ayrıca bir halkçılık ilkesine neden ihtiyaç duyulduğu tartışılmalıdır. Osmanlı'dan itibaren halkçılığın iki temel kaynağı vardı. Bunlardan ilki, yukarıda açıklanan Narodnizm iken, diğeri de Ziya Gökalp'i etkisi altına alan Fransız *solidarizmidir* (dayanışmacılık-tesanütçülük). İttihat ve Terakki'nin bir milli burjuva yaratma politikaları ve savaşın etkisiyle hayat koşulları kötüleşen kesimlerin artışı *solidarizmi* gündeme getirdi. Mardin'in önde gelen *solidarist*lerden olan Leon Bourgeois'ten esinle tarif ettiği üzere *solidrazim*, liberal bireycilik ve Marksist kolektivizm arasında bir uzlaşma ya da ortayol arayışı

---

⁸ Atatürk'ün Rousseau'vari bu düşüncesine karşın Toprak, 20. yüzyılla beraber bütün çevre ülkelerde popülizmin yayıldığı önkabulüyle ve özellikle Crawford B. MacPherson'un bağımsızlıklarını geç elde eden ülkelerin Rousseaucu bir anlayışa ve “popülizme” yöneldikleri iddiasından hareket eder (Toprak, 2013: 31). Her ne kadar kaynak gösterilmediği için MacPherson'un hangi eserinde bu ifadeyi kullandığı bulunamamış olsa da Rousseaucu anlayış popülist değil, hatta popülizmin zıt biçimde jakobenisttir. Dolayısıyla Toprak, hem yukarıdaki önkabulle hareket edilmesi hem de bu önkabulün sonucunda Rousseau'nun nevi şahsına münhasır egemenlik anlayışıyla popülizm arasında bir süreklilik kurar. Ancak Rousseau ve ondan esinle Atatürk'ün “halkçılık” anlayışları, yukarıda açıklandığı gibi, popülizmden fazlasıyla ayrışır.

olarak doğdu (Mardin, 2008: 249). Kahraman'a göreyse *solidarizm* Gökalp'in diğer pek çok tamamlayıcı kavramı gibi Türklük temeline oturan bir ulus-devlet yaratma kaygısının bir ürünüdür. Bu yüzden bu kavramın temeline bireyi oturtan liberal bir iddiası yoktur. Aksine bu kavram, bireyciliği ortadan kaldıracak şekilde tasarlandı. Başka bir ifadeyle *solidarizm*, toplumda bir çimento işevi gören İslam'ın modernleşmeyle birlikte kamusal rolünün azaltılmasının ardından bu boşluğu doldurmak için kullanılmış bir araçtır (Kahraman, 2012: 265).⁹

Kazancıgil de benzer biçimde *solidarizmin* tıpkı pozitivism ve 19. yüzyılın bilimci düşüncesi gibi Kemalizmtelemine yer aldığını ifade eder. Buna göre Kemalist *solidarizm*, şeriat ilkeleri temeline bir “*İslam Weltanschauung*”’u (İslam İdeolojisi) milliyetçilik ve laiklikliğe dayanan bir Türk toplumu yaratarak ikame etmeye çalıştı (Kazancıgil, 1982: 64). Parla'ya göreyse Gökalp'in *solidarist* düşüncesi bir Batı taklitçiliğinden ibaret değildir. Başka bir beyanla Gökalp, Batı *solidarizmi*yle yerel kültürün tüm öğelerini harmanlama arayışına girmedi. O, Türk kültürü ve İslam'ın ahlakçı tasavvufun komunalizmiyle Batı'nın korporatist *solidarizminin* ortaklaşan yanları arasında bir harmoni aradı.¹⁰ Bunların keşişim

---

⁹ Toprak (2013: 386), her ne kadar “Solidarizm son kertede ulusal birlik demekti, ötekilere karşı bir direnç odağıydı” dese de popülizmde *solidarizmin* değil antagonizmin var olduğunu ve onun ötekisinin de toplum içinde olduğunu görmezden gelir. Gökalp'ten miras Kemalist *solidarizmin* ötekisi popülizmden değil, milliyetçilikten gelir. Dolayısıyla öteki, halkın ikiye bölünmüş halkın iki parçasından biri değil, kendisine husumet besleyen ya da iktisadi ve siyasi olarak sömüren devletlerdir.

¹⁰ Toprak'ın “Başkasını gözeterek (...) yapılan her eylem”i “ahlaklı” görmesinden kaynaklı olarak Gökalp ve Kemalist dönemin *solidarist* halkçılığını da popülist görmesi sonucunu doğurur (Toprak, 2013: 311). Elbette popülizmin temel bileşenlerinden biri de “ahlaki üstünlük” iddiasıdır. Ancak bu popülizmdeki bu ahlak anlayışı “elit teşhiri” gibi içeriği tam belli olmayan bir “elit karşıtlığı”na dayanır. Ancak Türkiye örneğinde tam tersine İslami ahlaka alternatif bir dünyevi ahlak ortaya koyabilme ya da bir ulus yaratma tartışmalarının kendisi bir elit uğraşı olarak ortaya çıktı. Bu uğraşın amacı, topluma bir arada yaşama nedeni verme dürtüsüdür. Popülizm ise başlı başına bu duyuguyu zedeler. Çünkü popülizm, varlığını yarattığı ikilik üzerinden sürdürür. Ayrıca Gökalp'ten Atatürk'e uzanan ahlak kamusal olanı bireysel olana yeğleyen bu ahlak anlayışının bir diğer yönden daha popülizmle ilgisi bulunmamaktadır: Popülistler, kendilerine oy verenleri “halk”ın içine dahil edip, dolayısıyla “anti-elit” oldukları için doğası gereği “ahlaklı” sayarken, muhalifleri ise “elit”, dolayısıyla da “yozlaşmış” ve “ahlaksız olarak kodlarlar. Türkiye örneğindeyse meslek ve işbölümüne dayanan bu yeni ahlak

noktası ise bireyciliğin “trpülenmesi” ve bireyin tek başına değil de toplumla beraber ortak bir özne olmasıdır (Parla, 2009: 67). Dolayısıyla Gökalp, Batı'nın bireysel faydacı liberalizmi yerine toplumsal faydacı solidarizmi tercih eder. Onun Batı'dan ülkeye taşımaya çalıştığı değerler, pozitif bilimlerle kapitalist gelişmenin alemetifarikası olarak gördüğü sanayi ve teknolojiyle sınırlıydı (Parla, 2009: 76). Berkes ise parçalanmaya engel bir çimento işlevi görmekle beraber İslami dayanışmacılığın zamanla toplumda değişime karşı bir direnç yarattığını belirtir. Ona göre, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ise Batı'nın maddi üstünlüğünün maneviyatla olan ilişkisini idrak eden Atatürk, Batı'nın her yönüyle bir bütün olduğu tezinden hareketle, Gökalp'in “harsi” (kültürel) kaygılarıyla çelişmek pahasına, gelişmeye engel olarak gördüğü hukuktan eğitime kadar tüm kültürel kodları da yenileriyle ikame etti (Berkes, 2012: 526). Dolayısıyla bunlardan biri de dünyevi bir solidarist anlayış ortaya koymak oldu.¹¹

---

anlayışı, bireyden toplum yaratmak için bir tutkal görevi görme amacındadır. Bireyleri işbölümü vasıtasıyla bir bütünü parçası olduklarına ikna etme arayışındır.

¹¹ Toprak, Gökalp'ten başlayarak Atatürk'e uzanan süreçte Türk kültürü ve tarihi üzerine yapılan çalışmaları da “öze yönelme” dolayısıyla popülist olarak görür (Toprak, 2013: 42). Burada her ne kadar Türklüğü övme ya da idealize etme olsa da burada popülizmde olduğu gibi bir “ari halk” vurgusu ya da Türklerin karşısında bir “yozlaşmışlar” grubu yoktur. Bu arayış, yaratılmaya çalışılan ulusa bir ortak tarih ve kültür anlayışı aşılama uğraşı bakımından da tüm ulusu kapsamı dolayısıyla popülizmin kapsayıcılığının aksine dışlayıcıdır. Ayrıca bu anlayışın ortaya çıkmasının bir diğer nedeni de Batı'nın bütün kötülükleri, cehaleti ve geri kalmışlığı “Doğululuk” ile açıklayan oryantalist eğilimine karşı, Türklerin medeniyete yaptıkları katkıları ortaya kaygısıdır. Toprak (2013: 130-131), Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'le başlayan dilde sadeleşme ve halkın kullandığı dile yakın bir yazın dili ortaya çıkararak aydın-halk arasındaki ikiliği giderme arayışını da halkı idealize etmek olarak anlar. Ancak, bu ikilik gerçekten vardır ve burada popülistlerin yaptığı gibi “halktan kopuk elitlerin dili” gibi bir diskurla “elitler” ve “halk” arasında bir ikili yaratma güdüsü yoktur. Aksine, gerçekten olan bu ayrılığı ortadan kaldırarak ortak bir dil ve kültür yaratma anlayışı vardır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu çabaların gerçekten halkla ortaklaşmaya çalışmanın bir ürünü olduğu belirtilebilir. Ulus-devlet kurma düşüncesiyle hareket edilirken, dilin altında olduğu yabancı etkilerden arındırılması ve halkın aydınların dilini anlayabileceği bir ortak dil yaratılmasının amaçlandığı vurgulanabilir.

Sonuçta Fransa’da kapitalizmin gelişmesine koşut olarak yaşanan yoksullaşma ve mülksüzleşme durumlarına tepki olarak doğan *solidarizm*, Osmanlı’da ise sermayenin sınırlı ellrde toplanmasına ve olası bir sınıf çatışmasına tepki olarak ortaya çıktı (Karakaş, 2008: 449). Halkçılığın da bir boyutu, pozitivizmden mülhem biçimde “toplumsal ahenk” fikrinden hareketle sınıf çatışmasının önüne geçme çabasıyken, bir diğer boyutu da yasa önünde tam eşitliğin yaratılması fikriydi. Son olarak, sosyal adaletçi ve özel sektörü dışlamayan kamucu bir düşünce de bunlara eşlik etmişti.¹² Buna göre, Fransız Devrimi’nin ardından her ne kadar egemenlik ulusun olduysa da bu “ulus” yalnızca varlıklı kişileri kapsayan bir tanımdı. Başka bir ifadeyle, egemenlik “ulus”un olmuş, fakat halkın olamamıştı. Ancak Atatürk’ün tasavvuruna göre egemenlik, peyderpey de olsa tüm ulusa devridilmeli ve ayrıcalıklı zümre ve sınıflar yaratılmamalıydı (Kışlalı, 2001: 48-49).

Atatürk, halka vermeyi planladığı bu yetkiye Saint Simon’dan esinle bir de sorumluluk ekleyerek denge kurmaya çalışır: “Mesleki içtimâî itibariyle dahi düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklâlini kurtarmaya çalışan erbab-ı sâyiz, zavallı bir halkız! Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh her birimizin hakkı vardır. Salâhiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı iktisap ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını sâyden muarra geçirmek isteyen insanların bizim heyet-i içtimaiyemiz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur.” (Atatürk, 1997: 211)¹³

---

¹² Toprak da buna dikkat çekse de bunu popülizm çerçevesinde yorumlar. Lakin popülistlerin bu tür bir toplumsal kaygıları yoktur. Öncelikli dertleri iktidarlarını korumak ve güçlendirmektir. Verili bir durumda sosyal devlet bu amaçlarına hizmet ederse onu savunurken, verili durum değiştiğinde liberal söylem bu amaçlarına hizmet etmeye başlarsa onu da savunabilirler. Öyle ki dünyada popülizm, dünyada farklı ideolojik suretlerle ortaya çıkar.

¹³ Atatürk’ün Gökalp’ten esinle ortaya koyduğu bu görüşler de Toprak’a göre popülizmin bir parçasıdır. O, halka hitap etme ya da halk lehine dönüş yapma arzularının tamamını popülizmle kılıflandığı için, halkçıların bu ilkeleri gereği sınıfsal çatışmalara engel olmak için devleti yönetenlerin halk lehine adımlar atması gerektiği fikrini de popülizm olarak adlandırır (Toprak, 2013: 305). Ancak bu düşünce popülizm değil, olan bir çelişkiyi ortadan kaldırma kaygısıdır. Başka bir ifadeyle bu düşünce, popülizmin ikiliklerden beslenen çatışmacı yapısının tam karşısında konumlanarak olası bir sınıfsal ikiliği sisteme müdahale ederek ortadan kaldırmayı hedefler. Yani bir ikiliğin ortaya çıkması için değil, çıkmaması ve mevcut olanların da ortadan kaldırılması gayesinde.

Dolayısıyla O, toplumda sınıf ve ayrıcalık tanımaksızın Simon'vari bir söylemle yalnızca çalışan ve tembeller arasında bir ayrıma giderek ve ilkini ikincisine yeğler. Kili, O'nun halkçılığını şöyle açıklar: “Atatürkçü halkçılık, yönetimde, siyasette, kalkınmada, gelirlerin dağılımında, devlet ve ulus olanaklarının kullanılmasında halk yararının gözetilmesini amaçlar.” (Kışlalı, 2001: 53) Kahraman'a göreyse halkçılık, II. Meşrutiyet'ten beri anlam ve içerik açısından çeşitlilik taşıdı. Bu çeşitliliğin ideolojik skalası da genişti: Durkheimcı solidarizmden Marsizme. Ancak Mustafa Kemal'in Sevr Antlaşmasını takiben güç kazanması ve İslamcılığı iflasıyla beraber bu çeşitlilik ortadan kalkmaya başladı. Bu noktadan sonra halkçılık, günden güne “hakimiyet-i milliye” kavramıyla yakınlaştı. Ayrıca Kahraman, bu anlayışla beraber başlayan sürecin Halk Fırkası Nizamnamesi'nde sınıf siyasetinin reddedilmesiyle başka bir açıdan da Atatürk'ün sol ile arasına mesafe koymak ve halkın Bolşevizm korkularını ortadan kaldırmak amacı taşıdığını ifade eder (Kahraman, 2012: 36-37). Kahraman'ın bu sözleri doğrultusunda Atatürk'ün Bolşevizm'le arasına mesafe koyarken bunun yerine birbirinin tamamlayıcı iki ilkesi olarak halkçılık ve milliyetçiliği millet egemenliğiyle iç içe gördüğünü şöyle açıklar:

“Biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize tâbi bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin kandırıcı vaatlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim ilkelerimiz cümlece malûmdur ki, bolşevik ilkeleri değildir ve bolşevik ilkelerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim inanışımıza göre, milletimizin hayatının temini ve yükselmesi, kendi hazım kabiliyetiyle mütenasip olan görüşlerdir. Fakat esas itibarıyla tetkik olunursa bizim görüşlerimiz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, egemenliğin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki bu, dünyanın en kuvvetli bir esası, bir ilkesidir.” (Atatürk, 1997: 97-98)

Tekeli, halkçılıkla ilgili tartışmada bir adım daha ileriye giderek, Cumhuriyet modernleşmesinin sanayileşmenin ve kapitalizmin yarattığı eşitsizlikle, Cumhuriyet'in yurttaşlar arasındaki eşitlik fikri arasında bir gerilim yarattığını ifade eder. Gücün meşru dayanağın halk olması ve kanun önünde eşitlik gibi halkçı atımlara karşı sosyal adaletsizliğin varlığının yukarıda da açıklanan halkçılıkla aşıldığını belirten Tekeli'ye göre, köy ve kent

arasındaki farklılıklar da köycülük akımını güçlendirerek aşılmaya çalışılır (Tekeli, 2017: 166-167). 1930'lardan sonra ivme kazanan köycülük akımında Rusya'dan Türkiye'ye gelen İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali gibi Dış Türklerin etkisi yoğun olur. Bu isimler, Rusya'daki Narodnik akımdan ziyadesiyle etkilendir ve tıpkı Rusya gibi ağırlığı kırsalda yaşayan Türkiye'de de bu akımın güçlenmesine önayak olurlar (Karaömerlioğlu, 2006: 26-27). Ancak Karaömeroğlu'na göre, aslında Cumhuriyet döneminin aydınlarının Rus Narodnikleri'nin aksine hiçbir zaman köye gitmek gibi bir arayış, çaba ve pratikleri olmaz (2006: 133-134).¹⁴ Nitekim Tekeli de modernleşmenin başlı başına bir kent projesi olduğunu anımsatarak, köycülüğün dönemin İtalya modelinden etkilenmiş olabileceğini vurgular (Tekeli, 2017: 167). Aslında köycülüğe bu yönelişin amacı, yönetici kadroların solidarist yaklaşımında da görülen olası bir sosyal patlamanın önüne geçme ve sosyalizmi bertaraf etme düşüncesidir. Bu doğrultuda köylü köyde tutulurken, diğer yandan da onlar sınırlı, sosyal patlamalara sebep olmayacak bir modernite projesinin de parçası yapılmaya çalışılır. Atatürk, bunu şöyle ifade eder:

“Bu ülkenin asıl sahibi ve toplumumuzun temel unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar maarifin nurundan yoksun bırakılmıştır. Bu yüzden bizim izleyeceğimiz maarif siyasetinin temeli, önce var olan cehaleti ortadan kaldırmaktır (...) Bir taraftan cehaletle uğraşırken bir taraftan da memleket evladını, sosyal ve iktisadi

---

¹⁴ Benzer bir iddiayı popülizmle harmanlayarak Toprak da ortaya koyar. Ona göre, Türkiye'deki “popülist”lerin çoğu kentliydi, gerçek köyü değil bilmek, “bilmek bile istemiyordu.” (Toprak, 2013: 43) Ancak, bu dönemde başta tıbbiyeliler olmak üzere birçok kişinin bir yandan halkın kronik sorunlarını çözmek, diğer yandan da halkı tanımak için köylere gittikleri anılarda sabittir. İki örnek için bkz. (Hüsni, 2017) ve (Üstel, 2010). Benzer şekilde Toprak da ilerleyen sayfalarda bu iddiasıyla çelişerek “Halka doğru giden ilk Türk popülistleri Tıbbiyeliler” der (2013: 175). Ayrıca Toprak, Meşrutiyet ve Cumhuriyet popülist-entelektüellerinin köylüyü “sadece ideolojik bir sembol olarak” kullandığını da iddia eder (Toprak, 2013, 43). Ancak, popülizmde bir yandan “boş gösteren”e hitap edilirken, öbür taraftan popülistlerin “millet” ya da “halk” kavramı muğlak ve kapsayıcı olmanın yanında dışlayıcıdır da. Yani millet, bir toprak parçası üzerinde yaşayan herkesi ya da vatandaşlığa sahip olanları kapsayan bir tanım değil, popülistleri destekleyenleri kapsayan bir içeriğe sahiptir. Ancak burada, yukarıda açıklanan kaygılar sebebiyle köylü bir hitap etme arzusu varken, diğer yandan da bu hitap, köyde yaşayan herkesi içermektedir. Başka bir ifadeyle, Kemalizmin halçılığın tamamlayıcısı olarak tasarladığı köycülükte, kendisini desteklemeyeni köylü kabul etmeme gibi bir anlayış yoktur.

hayatın doğrudan etkili ve yararlı bir unsuru kılabilmek için gerekli olan ilk bilgileri uygulamalı bir tarzda vermek maarifimizin esasını teşkil etmelidir.” (Atatürk, 1997: 244-245)

Ayrıca Başbakan Celal Bayar da 1938’de yaptığı bir konuşmada kentli ve yükseköğrenim görmüş kitlelerin çoğalması hâlinde olası bir sosyal patlamanın tabanını oluşturabilecek “öfkeli ve yorgun eğitimli kitle” ortaya çıkacağını belirtir (Alper, 2018: 111). Dolayısıyla halkçılığın bir parçası olan köycülüğün iki ana eksenini olduğu ifade edilebilir: Köylüyü yeni rejim doğrultusunda asgari düzeyde eğitmek ve onları yüceltip, toprağında tutup sosyal patlamaların önüne geçmek.¹⁵ Tek parti döneminde açılan köylere özel eğitimci yetiştiren köy okulları ve buraya giden öğretmenlerin köylüye modern ziraat tekniklerini öğretecek kapasiteyle donatılması da tüm bu amaçlardan bağımsız değerlendirilemez.

2. Atatürk’ün Halkçılığı ve Popülizm Mukayesesi: Atatürk Popülist miydi?

Yukarıda da görüldüğü gibi Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi aydınlarının ve liderlerinin asgari de olsa bir halkı aydınlatma planları vardır. Popülist rejimlerde ise ne aydınların ne de liderlerin böyle bir düşüncesi yoktur. Nitekim, halkın ideal, liderin de halkın bizzatihi olarak kendisi olduğu üzerinden bir söylem inşa edilen popülist politikada böyle bir şeye ihtiyaç dahi duyulması beklenmez. Ancak bir kurucu iktidar olan tek parti yıllarının yukarıdan aşağıya inşa ettiği devrim metodunda halkı aydınlatma fikri merkezi bir önem taşır. Nitekim, yukarıda da ifade edildiği gibi

---

¹⁵ Toprak’ın kapitalist gelişmenin geç gerçekleştiği her yerdeki köycülük eğilimlerini popülizm olarak yansıtmaya eğilimi de dikkat çekicidir (Toprak, 2013: 35-43). Ancak Türkiye’deki köycülük eğilimi halkçılığın bir tamamlayıcısıdır. Tıpkı halkçılık gibi önceliği Türkiye’de sınıfsal bir çatışmanın önüne geçmektir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu eğilimin temel amacı da köylüyü köyde tutarak olası bir sosyal patlamanın önüne geçmektir. Hatta 1941 yılında tek parti döneminin köy politikasına bir eleştiri getirecek ve Amerika örneğinden hareketle, Türkiye’nin modernleşmesinin önkoşulunun da köylerin şehirleşmesi olduğunu ifade edecektir. Türkiye’nin yaklaşık dörtte birinin köylerde yaşadığı bu dönemde Boran, köyün ikili ilişkilerde merkezi otoriteyi ilgilendiren meseleleri bile kendisinin hallettiğini ifade ederek, Türkiye’nin o günkü toplumsal yapısının, yani köylerin şehre değil de şehirlerin köylere tabi olduğu düzenin modernleşmenin önündeki en büyük engel olduğunu ifade eder (Boran, 1941: 25).

bu, halk egemenliğine geçişin de önkoşuludur. Popülist bir rejimde lider, “halkın kendisi” olma iddiasıyla kendisine ve politikalarına meşruiyet sağlar. Kurucu irade olan Atatürk yönetimi ise bunun aksine, halkın kendisi gibi olmadığı önkabulüyle hareket eder ve halkı kendi seviyesine ya da en azından bulunduğu konumdan daha üst bir seviyeye çıkarmaya çalışır. Bu rejim, meşruiyetini “muasır medeniyet seviyesini aşmak” için yarattığı sosyal mobilizasyondan alır. Nitekim Atatürk, henüz 1917 gibi erken bir tarihte kaleme aldığı Karlsbad Hatıraları’nda popülist liderlerin “halkın seviyesi”nde olmakla övünç duymalarının aksine, halkı kendi seviyesine getirmeye çabalayacağını şöyle belirtmiştir:

“Benim elime büyük salâhiyet ve kudret geçerse ben sosyal yaşamımızda istenilen devrimi bir anda bir coup ile uygulayabileceğimi sanıyorum. Zira ben bazıları gibi halk anlayışını bilenlerin kavrayışlarını yavaş, yavaş benim anlayışımın ölçüsünde düşünme ve tasarlamaya alıştırmak suretiyle, bu işin yapılabileceğini kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden bu kadar yıllık bir yükseköğretim gördükten, uygar yaşamı ve toplumu inceledikten ve özgürlüğünü elde etmek için hayatı ve yılları harcadıktan sonra neden cahillerin derecesine ineyim? Onları kendi dereceme çıkarırım.” (Afetinan, 1991: 43)

Popülizm ve Atatürk’ün halkçılığı arasındaki bir diğer ayrım da bir kurucu irade olarak Atatürk’ün halkçılık ilkesinin halk ya da millet tanımının kapsayıcılığıyla ilgilidir. Nitekim, 1924 Anayasası’nın 88. maddesinde yapılan Türklük tanımı da bu kapsayıcılık etrafında şekillenirken din ve ırk farklı gözetilmeksizin bütün Türkiye ahalisini Türk kabul eder.¹⁶ Çünkü Atatürk ve kurucu kadro, yalnızca sınıfsal bir bölünmeden değil, aynı zamanda Osmanlı’yı yıkıma götüren etnik ve dini herhangi bir toplumsal bölünmeden de çekindiler.¹⁷ Bunun izleri, Atatürk’ün 1935

---

¹⁶ İlgili madde şöyledir: “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur.” Çevrimiçi Erişim: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022).

¹⁷ Dolayısıyla bu vatandaşlık tanımdan da anlaşıldığı gibi, Atatürk’ün halkçılığı Toprak’ın iddiasının aksine dışlayıcı değil, kapsayıcıdır. “Osmanlı-Türk halkçılığı ya da popülizm” gibi ifadelerle bu iki kavramı iç içe sokan Toprak’ın aksine, Müller’in ifade ettiği gibi “halka çağrı yapan herkes popülist değildir” ve yine onun ifade ettiği gibi popülist olmanın ölçütleri şöyledir: halkın yalnızca bir bölümünü halk tanımının içine dahil etmek, halkın yegane temsilcisinin kendisi olduğunu iddia etmek ve halkın sadece bir bölümünün gerçek halk olduğunu belirtmek. Bunun haricinde, halkın çıkarları

Kurultayı'nda Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) çizdiği rotada da görülebilir: “Cumhuriyet Halk Partisinin esas düşünce ve dileği, vatandaşları her türlü ayrılıktan korumak, onları, kendileri ve büyük Türk ulusu için faydalı kılmaktır.” (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935: 6-7)

Atatürk'ün halkçılık anlayışıyla popülizm arasındaki bir diğer ayrım da popülizme Laclaucu yaklaşımla ilgilidir. Buna göre, siyaseti çatışma sahnesi hâline getiren popülizm, bu yolla statükoyu yıkararak sosyal dışlanmıştıktan mustarip olan kesimleri seferber etmeyi amaçlar. Bu yaklaşıma göre, bu seferberlik durumuyla amaçlanan, radikal demokrasiye kavuşmaktır. Çünkü Laclaucu yaklaşıma göre, yapısı gereği dışlayıcı olan liberal demokrasi sorunun ta kendisidir (2007: 88-95). Ancak Atatürk'ün nihai anlayışı, dışlayan değil, kapsayan bir halkçılık tanımıyla kapsayıcı liberal demokrasiye ulaşmaktır. Gökalp'ten miras bir işbölümüne dayanan, kaybedeni olmayan bir liberal demokrasi kurabileceğine dair düşüncedir.¹⁸

Atatürk'ün halkçılık anlayışı ile popülizm arasındaki önemli bir diğer fark da Breeze'nin imajı esas alan popülist liderlerin halk gibi giyim tarzı, yaşam biçimi ve her şeyden önemlisi kullandıkları dilin halkın dilini tanıdıkları-tanyacaklarını gösterecek biçimdeki tavırlarıdır (Breeze, 2020: 551). Dolayısıyla “halk”tan olmasına özen gösterecek biçimde davranan popülist liderlerin bu tutumu da Atatürk'ün halkçılık anlayışıyla çelişmekte ve O'nunla popülizm arasına set çekmektedir. Popülist liderlerin bu tutumunun aksine

---

doğrultusunda hareket eden herkes popülist olarak tanımlanamaz (Müller, 2020: 39).

¹⁸ Toprak'ın bir diğer iddiası da şöyleydi: “Popülizmin Türkçe karşılığı “halkçılık” Meşrutiyet yıllarında geniş bir kesimde yankı uyandırmış, Cihan Harbi yıllarında Ziya Gökalp'in öncülüğünde solidarizmle harmanlanarak devletin izlediği resmi ideolojiye dönüşmüştü. Halk Fırkası işte bu popülist düşüncenin ürünüydü.” (2013: 27-28; 2013: 404-414) Ancak, yukarıda da ifade edildiği gibi Halk Fırkası, kaybedeni olmayan bir toplum inancıyla kurulur. Popülistler için ise “halk” ya da “millet” yalnızca kendi destekçilerinden ibarettir. Kendilerini desteklemeyeni ne halktan görürler ne de meşru muhatap sayarlar. Halk Fırkası ve Atatürk'ün halkçılık fikrinin amacı hem “zararlı” ve toplum için de “çatışmacı” buldukları komünizm-Bolşevizm'den kaçınmaya çalışmak hem de sosyal adaletçi bir perspektifle yoksulluğu gidermeye çalışmaktır. Dolayısıyla halkçılık, popülizmin aksine bir ideolojiye değil, ideolojik patlamaların önüne geçmek için kalkan olarak görülen solidarizme eklenmiştir.

Atatürk, kılık-kıyafet konusunda da toplumu dönüştürmeye çalışmış, Şapka Kanunu gibi gelişmelerden önce Anadolu gezisine çıkarak halkı bu kanunun gerekliliğine ikna etmeye çabalamış bir liderdir. Örneğin 2 Eylül 1925'te Şapka Kanunu çıkarılmadan evvel 24 Ağustos'ta Kastamonu'ya giderek halka Panama Şapka'yı tanıtan Atatürk şöyle konuşur: “Biz her nokta-i nazardan medeni insan olmalıyız. Fikrimiz, zihniyetimiz, medeni olacaktır. Şunun, bunun sözüne ehemmiyet vermeyeceğiz. Bütün Türk ve İslam alemine bakınız, zihinleri medeniyetin emrettiği şumul ve tealiye uyamadıklarından ne büyük felaketler ne ıstıraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve nihayet son felaket çamuruna batışımız bundandır.” (Atatürk, 1997: 215-216)

Yine Atatürk, Şapka'nın caiz olmadığı propagandasını yapanlara da şöyle der: “Onlara diyeyik ki, çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz ve onlara sormak isterim: Yunan serpuşu olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz?” (İmece, 1975)

Dolayısıyla bu örnekte de görüldüğü gibi, Atatürk'ün halkçılık anlayışı halkın verili durumunu “ideal” kabul eden ve buna göre bir söylem geliştirerek onun “bizzatihi kendisi” olmak üzerinden kendisine kitlesel destek devşiren popülizmden farklıdır. O'nun anlayışı, halkı kendi medeniyet tasavvuru doğrultusunda dönüştürmeyi içerir. Ayrıca o, yaşam tarzını “halk gibi” olma kaygısıyla değiştirmiş ya da bu alanda bir imaj siyaseti yapmış değildir. Dil konusunda da Atatürk, sadeleşmiş ve öze dönmüş bir Türkçeden yanadır. Bu yüzden de toplumu etkileme kapasitesi olan aydınlara rol biçerek, ahenkli bir dil kullanmaları ve halka benimsetmeleri konusunda şöyle uyarır: “Türk dilinin sadeleştirilmesi, zenginleştirilmesi ve kamuoyuna bunların benimsetilmesi için her yayın vasıtasından faydalanmalıyız. Her aydın, hangi konuda olursa olsun yazarken buna dikkat edebilmeli; konuşma dilimizi ise ahenkli, güzel bir hale getirmeliyiz.” (Afetinan, 1969: 54) Dolayısıyla Atatürk, dil konusunda da popülistlerin aksine, toplumu dönüştürme iddiasındadır.

Bu noktada Atatürk'ün aydınlara biçtiği rol de dikkat çekicidir. Çünkü popülistler, “yozlaşmış elitler” ve “saf, temiz ve ari halk” arasında bir antagonizma kurarak kendi pozisyonlarını halktan yana biçimde kodlarlar (Mudde vd., 2019: 15-16).¹⁹ Bu çatışmada iki

---

¹⁹ Dolayısıyla popülizm, kapsayıcı olduğu kadar dışlayıcıdır da. Toprak'ın bir diğer iddiası, Cumhuriyet'in solidarist düşüncesinin de çoğulculuğa izin vermediği ve dolayısıyla dışlayıcı olduğudur (2013: 413). Ziya Gökalp'in

kavramın da kimleri içerdiği muğlak, yani “boş gösteren” olmakla beraber, “seçkinlerin ifşası” mantığına dayandığı için popülizmin hangi ideolojiye eklemeliğine bağlı olarak genelde muhalif aydınlar ve iktisadi elitler hedef tahtasındadır. Buna göre kim olduğu hiçbir zaman tam olarak anlaşılabilen ve halkın iradesine karşı çıktığı iddia edilen “seçkinler” homojen bir grup olarak resmedilirler (Weyland, 2001). Ancak Atatürk, aydınlara yukarıda görüldüğü gibi toplumu dönüştürücü bir rol biçerken halkın değil, aydınların yanında konumlanır. Yine Atatürk, aydınların rolü için şöyle der: “Aydınların vazifeleri gayet büyüktür. Hiçbir millet yoktur ki, ahlâk esaslarına dayanmadan yükselsin. Aydınlarımız, vatan ve millet fikirlerini vermekle beraber rakip milletlere karşı mevcudiyetin muhafazası için lâzım olan hususları temin ederlerse vazifelerini daha geniş şekilde yapmış olurlar.” (Atatürk, 1997: 4) Bunun yanında Atatürk, iktisadi elitleri de negatif vurgularla “ifşa” etmez. Aksine O’nun lideri olduğu devrim II. Meşrutiyet’ten beri tasarlanan bir düşünceyi hayata geçirerek burjuva demokrasisine ulaşabilmek için yerli bir burjuvazi yaratır. Öyle ki Akşin’in ifade ettiği gibi, ait olmadığı sınıfın lehine bir devrim gerçekleştirir (Akşin, 1988: 16).

Bu durum, çelişkili gözükse de aslında bir devletin yıkımını yaşamış olan o neslin verdikleri bir bağımsızlık savaşının ardından kurucu irade olma şansını yakaladıkları anda memleketin bir daha yıkım yaşamaması için buldukları yoldur. Özellikle geç modernleşen ve buna rağmen Batı’nın kudretli emperyalist güçleri olan İngiltere ve Fransa’yla rekabet edebilir hâle gelen Alman örneği ile onun “milli iktisat” fikrinden etkilenen bu nesil, demokrasiye ulaşmak ile özel mülkiyet arasındaki ilişkiyi anlarlar. Ayrıca bu kurucu irade olan bu nesil, güçlü bir yerli burjuvazinin

---

Türkiye’de sınıfların varlığını reddeden ve çatışmacılığı dışlayarak bunun yerine meslekleri koyan korporatist yaklaşımı, “boş gösterenler” üzerinden bir antagonizma yaratmaz. Yine onda ahlaki bir dayanak yaratmak amacıyla “elit teşhiri” de yoktur. Bu anlayış, halkı meslekler üzerinden kodlayarak bir organizmanın parçaları olarak gösteren ve bir “boş gösteren” olmayan meslekler üzerinden toplumu bölmek değil, birleştirmek amacındadır. Başka bir ifadeyle, parçalardan bütüne ulaşma arayışındadır. Ancak popülizm, bunun aksine, bütünü parçalara bölerek bu ikilikle güç elde etme stratejisidir.

Türkiye’yi yabancı etkilerden arındırıp sermaye birikimi ve sanayileşmenin önünü açacağını düşünürler (Toprak, 1995: 13-20).

Toplumda muğlak iki grup, “arı halk” ve onların gerçek iradesini gaspeden “yozlaşmış elitler” üzerinden yaratılan çatışmayla seçmenin çoğunu yanına çekme anlayışına dayanan popülizm doğası gereği bulunduğu toplum içinde ayrıştırıcıdır. İktidardayken bile iktidarın hiçbir zaman tam anlamıyla kendilerinde olmadığı, basından sermayeye iktidarın uygulamalarına karşı çıkanların gölge iktidar gibi davrandıklarını ve dolayısıyla da halkın iradesini gaspettikleri iddiasına dayanan (Mudde vd., 2019: 24) bu paranoyak propagandanın amacı, kurumsallığı kişisel iktidarla ikame etme arayışıdır. Ancak kurucu irade olarak kişisel kurumsalla ikame etmesi bakımından popülizmle ayrılan ve bir yurttaşlık bilinci yaratmaya çalışan Atatürk’ün halkçılığı, ulusu tüm farklılıklardan arındırıp “sınıfsız, imtiyazsız bir toplum” yaratma arayışındadır. Atatürk, bu arayışı şöyle tanımlar: “Türk milletinin toplumsal düzenini bozmaya yönelik didinmeler, boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti, kendinin ve memleketin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen bozguncu, alçak, vatansız ve milliyetsiz beyinsizlerin saçmalamalarındaki gizli ve kirli emelleri anlayamayacak ve onlara müsamaha edecek bir topluluk değildir. O, şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeye, kahredilmeye mahkûmdur. Bu hususta köylü, işçi ve bihassa kahraman ordumuz candan beraberdir. Bunda kimsenin şüphesi olmasın!” (Kocatürk, 1999: 141-142)

Atatürk’ün halkçılığı ile popülizm arasında Ostiguy’un meşhur yüksek ve düşük politika tarzı açısından da bir ayrıma gitmek mümkündür. Buna göre, düşük politika tarzı, şahsi karizmadan beslenen, duyguları okşama ve hoş a gideni yapma ve söyleme üzerinden şekillendiği için popülizmin tanımıyla örtüşür. Öbür yandan ise yüksek politika, rasyonel olanın peşinden gitme, etik değerlerden ayrılmayan bir diskur kullanma, eğitime önem verme ve duygulara yenik düşmeme üzerinden şekillendiği için Atatürk’ün halkçılığının izdüşümü gibidir (Ostiguy, 2009: 5).

Atatürk’ün halkçılığının popülizmden ayrışmasının kurumsal kısıtı ise ayrıca ifade edilmelidir. Her şeyden evvel popülistlerin kendilerine sisteme yer bulabilmeleri ya da iktidar gücünü ele geçirmeleri için olmazsa olmaz koşul, liberal demokratik bir düzenin varlığıdır (Mudde vd., 2019: 12). Çünkü, halkın duygularını okşama odaklı bir strateji olan popülizm, halkın ekseriyetinin

desteğini bu yöntemle kazanarak onlarla oy davranışına girmeyi hedefleyen bir gündeme sahiptir. Ancak Atatürk dönemi seçim esasına dayanan bir liberal demokratik dönem değildir ve dolayısıyla siyasi aksiyonlarda sandık kaygısına dayanarak hareket edilmez. Ancak bir kurucu irade olarak Atatürk döneminde liberal demokratik düzenin altyapısı, bazen de Roussaucu bir etkiyle “halk için halka rağmen” düşüncesiyle kurulmaya çalışılır. Bunun nedeni, Ozankaya'nın ifadesiyle, Atatürk'ün devlet ve siyasal erke bakışının toplumbilimci bir perspektif üzerinde şekillenmesidir. Buna göre, O'nun yasama, yürütme ve yargı kurumlarına bakışı, halka toplu hâlde yaşama zorunluluğunu anlatma ihtiyacı üzerine oturur (Ozankaya, 2019: 330).

Sonuç

Bu çalışmada popülizm ve halkçılık arasındaki farklar ve onların toplumsal projeleri arasındaki uyumsuzluklar Kemalist dönemin halkçılık tahayyülüne odaklanılarak tartışıldı. Rus Narodnizmi'yle beraber Doğu toplumlarında da ses getirmeye başlayan halkçılık, özellikle Türkiye gibi geç kapitalistleşen toplumlarda hem sosyal patlamaların hem de sosyal adaletsizliklerin panzehiri olarak algılandı ve bu doğrultuda bir içerik kazandı. Türkiye'de II. Meşrutiyet'in sonlarına doğru, sosyalizmin sınıf çatışmasını esas alan ve özel mülkiyeti dışlayan tavrına ve kapitalizmin serveti sınırlı ellerde toplayan sosyal adaletsizliğine tepki olarak ortaya koyulan solidarizmle simbiyotik ilişki içinde olan bir halkçılık tanımı doğdu. Bu tanım, bir yandan sınıf çatışmasının yerine, “toplumsal ahenk” fikrini savunurken, diğer yandan da sınıfsal çelişkileri solidarist bir sosyal adaletçilikle aşmayı hedefledi. Bu yolla ortak bir kadere inanan ve “muasır medeniyetler seviyesini aşma” düsturuyla toplanan bir ulus yaratmak amaçlandı.

Buna karşın popülizm, var olan millet, halk ve ortak yaşamın temellerini toplumda yarattığı yapay çatışmalar üzerinden tahrip eder. Başka bir ifadeyle, Türkiye'nin halkçılık hikayesinin aksine, birleştirmek amacıyla değil, ayrıştırmak amacıyla siyasetini kurgular. Toplumsal fayda değil, bireysel faydanın öne çıktığı popülizm, dayanışmacılıktan değil, çatışmacılıktan beslenir. Yine Popülizmin ideolojik suretleri çok farklı olabilmekle beraber, amacı iktidarı elde etmek ve tedrici olarak kurumsal kısıtları aşarak iktidarı kişiselleştirmektir. Bu yüzden popülizm, hem amaç hem de yöntem

bakımından erken Cumhuriyet döneminden ayrışır. Çünkü erken Cumhuriyet'in halkçılığının amacı dayanışmaya dayanan bir ulus ve bunun sonucunda bir ulus devlet vücuda getirmekken, iktidar da gündün güne kişiselden kurumsala doğru evrildi.

Dolayısıyla tüm bu farklılıkların anlatıldığı bu makalenin amacı, popülizm ve halkçılık arasındaki bu karmaşayı ortadan kaldırma arayışına bir katkı sunmaktır. Mevcut hâliyle literatürdeki bu karmaşa ve popülistler ile halkçıların birbirinin izdüşümü görülmesi durumu, demokrasiyi tahrip eden popülistlere de bir meşruiyet sağlamaktadır. Çünkü literatürde bu iki kavramın birbirinin izdüşümü olduğuyla ilgili genel uzlaşa, popülist liderlerin de halkçı olarak algılanmasına sebep olabilir.

Kaynakça

- Afetinan, A. (1969). *Atatürk ve Dil Bayramı, Atatürk'e Saygı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Afetinan, A. (1969). *Atatürk ve Dil Bayramı, Atatürk'e Saygı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Afetinan, A. (1991). *Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akşin, S. (1988). The Place of the Young Turk Revolution in Turkish. *Young Turk Symposium* (s. 13-29). Manchester: Manchester University.
- Alper, E. (2018). *Jakobenlerden Devrimcilere: Türkiye'de Öğrenci Hareketlerinin Dinamikleri (1960-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Anayasa Mahkemesi . (tarih yok). *AYM. Şubat 2, 2022 tarihinde AYM: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> adresinden alındı*
- Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (Cilt 2). Ankara: ATAM Yayınları.
- Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Ankara: ATAM Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2007). *Nutuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Avcıoğlu, D. (1969). *Türkiyenin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Balibar, É. (1991). *The Nation Form: History and Ideology*. É. Balibar, & I. Wallerstein içinde, *Race, Nation, Ambiguous Identities*. Londra: Verso.
- Berkes, N. (2012). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Boran, B. (1941). Şehir ve Şehirleşme Davamız. *Yurt ve Dünya*(3).
- Breeze, R. (2020). Exploring populist styles of political discourse in Twitter . *World Englishes* , 39(4), 550-567.
- Carr, E. H. (2015). *Milliyetçilik ve Sonrası*. (O. Akinay, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Cas Mudde. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1935). *CHP Dördüncü Büyük Kurultayında Genel Başkan Kamâl Atatürk'ün Söylevi*. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi .
- Hüsnü, Ş. (2017). *Toplumsal Sınıflar, Türkiye Devrimi ve Sosyalizm*. İstanbul: Yordam .
- Heper, M. (2015). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İmece, M. S. (1975). *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Üstel, F. (2010). *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim.
- Kışlalı, A. T. (2001). *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi* . Ankara: İmge.
- Kahraman, H. B. (2012). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi - II*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Karaömerlioğlu, A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. İstanbul: İletişim.
- Karakaş, M. (2006). Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği. *Doğu Batı*, 9(38), 57-76.
- Karakaş, M. (2008). Ziya Gökalp'e Yeniden Bakmak: Literatür ve Yeniden Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(11), 435-476.

- Kazancıgil, A. (Bahar 1982). Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm. *Toplum ve Bilim*, 64-87.
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Landau, J. M. (1981). *Pan-Turkism in Turkey: A Study of Irredentism*. London: C. Hurst & Co.
- Lenin, V. (1972). *Collected Works* (Cilt 2). Moscow: Progress Publishers.
- Müller, J.-W. (2020). *Popülizm Nedir?*. (O. Yıldız, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*. İstanbul: İletişim.
- Ostiguy, P. (2009). The high and the low in politics: A two-dimensional political space for comparative analysis and electoral studies. *Kellogg Institute Working Papers* 360.
- Ozankaya, Ö. (2019). *Cumhuriyet Çınarı: Atatürk'ün Uygarlık Tasarımı*. İzmir: Cem Yayınevi.
- Parla, T. (2009). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları.
- Reyhan, H. (2021). Cumhuriyetçi Demokrasi Teorisine Katkı: Atatürk'ün Siyasal Düşüncesinde Halk Hükümeti. *Memleket Siyaset Yönetim* (36), 107-163.
- Rousseau, J.-J. (2020). *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stavrakis, Y., & Katsambekis, G. (2014). Left-Wing Populism in the European Periphery: The Case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119-142.
- Strayer, J. R. (2020). *Modern Devletin Kökenleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması. S. Bozdoğan, & R. Kasaba içinde, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (s. 115-172). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Z. (1995). *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950): Milli İktisat-Milli Burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Toprak, Z. (2013). *Türkiye'de Popülizm (1908-1923)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Z. (2020). *Atatürk: Kurucu Felsefenin Evrimi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Torre, C. d. (2010). *Populist Seduction in Latin America*. Athens: Ohio University Press.
- Walicki, A. (2020). *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlanmadan Marksizme*. İstanbul: İletişim.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1-22.
- Zakaria, F. (2016). Populism on the March: Why the West Is in Trouble. *Foreign Affairs*, 95(6), 9-15.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1-22.
- Zakaria, F. (2016). Populism on the March: Why the West Is in Trouble. *Foreign Affairs*, 95(6), 9-15.

İnternet Kaynakları

<https://www.youtube.com/watch?v=m2DAQUw83do>

